

Universitatea „Ovidius” Constanța
Facultatea de Teologie Ortodoxă

Rezumatul tezei de doctorat

Chipul femeii după Sfânta Scriptură

Îndrumător științific:
Prof. Univ. Dr. IPS Teodosie Petrescu

Student doctorand:
Pr. Laurențiu Nicolae Stamatini

Constanța 2013

CUPRINS

INTRODUCERE.....	6
LISTĂ DE ABREVIERI.....	13
LISTA LUCRĂRILOR ȘTIINȚIFICE PUBLICATE.....	14
I. CHIPUL FEMEII DUPĂ VECHIUL TESTAMENT.	
1.1. Eva, maică a vieții. Femeia în referatul creației și în viziunea Sfinților Părinți.....	16
1.2. Chipuri de femei din Vechiul Testament.	
1.2.1. Chipuri de femei din Pentateuh și Cartea Iosua.	
1.2.1.1. Eva.....	50
1.2.1.2. Ada și Sela.....	54
1.2.1.3. Agar.....	56
1.2.1.4. Asineta.....	61
1.2.1.5. Dina.....	62
1.2.1.6. Femeia lui Lot.....	65
1.2.1.7. Fiica lui Faraon.....	67
1.2.1.8. Fiicele lui Lot.....	69
1.2.1.9. Fiicele lui Salfaad.....	72
1.2.1.10. Lia.....	73
1.2.1.11. Mariam.....	77
1.2.1.12. Rahab.....	82
1.2.1.13. Rahila.....	85
1.2.1.14. Rebeca.....	89
1.2.1.15. Sarra.....	93
1.2.1.16. Sefora.....	97
1.2.1.17. Soția lui Putifar.....	101
1.2.1.18. Șifra și Pua.....	106
1.2.1.19. Tamara, nora lui Iuda.....	108
1.2.2. Chipuri de femei din Cărțile Regilor, Judecătorii, Ezdra, Neemia.	
1.2.2.1. Abigail.....	111

1.2.2.2. Abişag.....	114
1.2.2.3. Ana.....	115
1.2.2.4. Atalia.....	119
1.2.2.5. Batşeba.....	121
1.2.2.6. Debora.....	124
1.2.2.7. Femeia bogată din Şunem.....	127
1.2.2.8. Femeia înțeleaptă din Tecoa.....	130
1.2.2.9. Femeile lui Samson.....	131
1.2.2.10. Fiica lui Ieftae.....	135
1.2.2.11. Hulda.....	137
1.2.2.12. Iaela.....	139
1.2.2.13. Izabela.....	141
1.2.2.14. Micol.....	143
1.2.2.15. Regina din Saba.....	146
1.2.2.16. Tamara, fiica lui David.....	148
1.2.2.17. Văduva din Sarepta Sidonului.....	151
1.2.2.18. Vrăjitoarea din Endor.....	156
1.2.3. Chipuri de femei din alte cărți ale Vechiului Testament, precum și din cele necanonice.	
1.2.3.1. Estera.....	159
1.2.3.2. Femeia virtuoasă.....	163
1.2.3.3. Iudita.....	166
1.2.3.4. Mama fraților Macabei.....	170
1.2.3.5. Rut.....	175
1.2.3.6. Sulamita.....	179
1.2.3.7. Susana.....	184
1.2.3.8. Vasti.....	186
1.2.4. Personaje feminine minore ale Vechiului Testament.....	189

II. CHIPUL FEMEII DUPĂ NOUL TESTAMENT

2.1. Eva cea nouă - Maica vieții.....	191
---------------------------------------	-----

2.2. Chipuri de femei din Noul Testament.

2.2.1. Chipuri de femei din Sfintele Evanghelii.

2.2.1.1. Fecioara Maria în lumina Noului Testament.....	213
2.2.1.2. Ana proorocița.....	233
2.2.1.3. Cele zece fecioare.....	237
2.2.1.4. Claudia Procula.....	242
2.2.1.5. Elisabeta.....	244
2.2.1.6. Femeia adulteră.....	249
2.2.1.7. Femeia cananeancă.....	254
2.2.1.8. Femeia cu scurgere de sânge.....	258
2.2.1.9. Femeia gârbovă.....	262
2.2.1.10. Femeia samarineancă.....	264
2.2.1.11. Fiica lui Iair.....	271
2.2.1.12. Ioana mironosița.....	274
2.2.1.13. Irodiada.....	276
2.2.1.14. Maria lui Cleopa.....	282
2.2.1.15. Maria Magdalena.....	284
2.2.1.16. Marta și Maria, surorile lui Lazăr.....	297
2.2.1.17. Salomea, fiica Irodiadei.....	304
2.2.1.18. Salomea, mama fiilor lui Zevedeu.....	308
2.2.1.19. Slujnica din curtea arhiereului Caiafa.....	313
2.2.1.20. Soacra lui Petru.....	315
2.2.1.21. Suzana.....	317
2.2.1.22. Văduva cu doi bănuți.....	318
2.2.1.23. Văduva din Nain.....	320

2.2.2. Femei din Faptele Apostolilor.

2.2.2.1. Berenice.....	323
2.2.2.2. Candachia.....	325
2.2.2.3. Damaris.....	327
2.2.2.4. Drusila.....	328
2.2.2.5. Eunice.....	331

2.2.2.6. Iunia.....	332
2.2.2.7. Lidia.....	336
2.2.2.8. Maria, mama lui Ioan Marcu.....	339
2.2.2.9. Prezicătoarea.....	342
2.2.2.10. Priscila.....	344
2.2.2.11. Rodi.....	350
2.2.2.12. Safira.....	351
2.2.2.13. Tavita.....	354
2.2.3. Femei din Epistole.	
2.2.3.1. Apfia.....	357
2.2.3.2. Claudia din Roma.....	358
2.2.3.3. Evdochia și Sintihi.....	359
2.2.3.4. Febe.....	361
2.2.3.5. Hloe.....	364
2.2.3.6. Iulia.....	365
2.2.3.7. Maria din Roma.....	365
2.2.3.8. Persida.....	366
2.2.3.9. Trifena și Trifosa.....	366
2.2.4. Femei din Apocalipsă.	
2.2.4.1. Desfrânata cea mare.....	367
2.2.4.2. Femeia înveșmântată în soare.....	369
2.2.5. Personaje feminine minore din Noul Testament.....	372
2.3. Câteva aspecte privind statutul femeii după Noul Testament.	
2.3.1. Diaconița.....	374
2.3.2. „Preoția” femeii.....	387
CONCLUZII.....	400
BIBLIOGRAFIE.....	406

Cuvinte cheie: Vechiul Testament, Noul Testament, femeia, statut, chip, virtuți, Sfinții Părinți, Talmud, Midraș.

Rezumat

Teza de doctorat „Chipul femeii după Sfânta Scriptură” tratează problematica feminină prin prisma cuvântului dumnezeiesc revelat în scrierile biblice, insistându-se asupra viziunii Sfinților Părinți ai Bisericii asupra acestei chestiuni antropologice care frământă lumea contemporană. De altfel, „chestiunea feminină” este analizată astăzi atât în mediile laice, cât și teologice, „umaniștii” și „slujitorii bisericești” încercând să ofere un răspuns asupra acestei provocări care adesea incită spiritele doritorilor de cunoaștere. Fără a se încâlci în meandrele cugetării feministe, teza de față se dorește a fi o prezentare *sine ira et studio* a chipului frumos al femeii biblice, atât dinainte, cât și de după întruparea Mântuitorului Hristos, punând accent asupra personalităților feminine din istoria poporului ales, identificând repere morale, evidențiind comportamente pozitive și negative, analizând aspecte legate de statutul femeii în perioada vechitestamentară și în cea inaugurată prin venirea în lume a Fiului lui Dumnezeu.

Subiectul este cât se poate de actual, fiind disputat mai ales în mediile occidentale, care, impregnate de „teologia feministă”, aleg să ofere răspunsuri la unele probleme sensibile, fără a avea o bază solidă patristică și biblică, în acest fel eșuând lamentabil sau oferind soluții din cele mai năstrușnice, unele din ele frizând erezia. Tocmai de aceea, consider că un punct de vedere ortodox, fundamentat pe cuvântul scripturistic și pe Teologia Părinților Bisericii, este binevenit în situația de față.

În teologia românească, acest subiect este tratat secvențial, incomplet, fiind publicate pe această temă doar câteva articole în revistele de specialitate, fără a se insista asupra tuturor fațetelor chestiunii. Aș putea aminti în acest sens studiul părintelui Nicolae Neaga, *Personalități feminine în epoca Vechiului Testament*, apărut în „Mitropolia Ardealului”, nr. 9-10/1959, cel al Danielei Bolozan, *Femeia în referatul creației-elemente de antropologie* („Studii Teologice”, nr. 3/2010), sau cele ale lui Romul Cândea, *Femeia la vechii evrei*, („Revista Teologică”, nr. 7-8/1907), Eustohia Ciucanu *Femeia în teologia ortodoxă, rolul și misiunea ei* („Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 3-4/1986), Ion Dinu, *Condiția creștină a femeii* (Constanța, 1939), Irina Gavrilă, *Sfintele femei mironosițe* („Mitropolia Olteniei”, nr. 3-4/1972), Mircea V. Homescu, *Femeia în istoria biblică a lumii* („Altarul Banatului”, nr. 7-9/2002), D. Spânu, *Femeia în Evanghelie*

(*Curs de popularizare*) („Candela”, Cernăuți, nr. 10-12/1927), Dumitru Soare, *Situația femeii în islamism și creștinism* („Studii Teologice”, nr. 3-4/1957). De asemenea, amintim traduceri mai noi, în special cele din limba engleză: Miriam Feindberg Vamosh, *Femei în timpurile biblice*, David C. Ford, *Bărbatul și femeia în viziunea Sfântului Ioan Gură de Aur*, John Baldock, *Femeile din Biblie*, Pauline Bebe, *Femeile și iudaismul. Dicționar*, John MacArthur, *Douăsprezece femei extraordinare* etc. De remarcat că interesul specialiștilor români în domeniu s-a axat mai mult pe analiza dogmei mariologice și a rolului maternal al femeii, fără a extinde aria cercetării și la alte elemente constitutive ale statutului femeii, în general.

După cum se poate observa, bibliografia tezei de doctorat cuprinde într-o proporție covârșitoare lucrări apărute în afara granițelor țării, în limbile franceză, engleză și germană, fiind consultate mai multe surse talmudice și midrașice, relevante în chestiunea de față. Un loc special îl ocupă scrierile patristice, enciclopediile și dicționarele biblice, care tratează unele aspecte referitoare la subiectul propus. Nu lipsesc nici punctele de vedere personale, jalonate de interpretările inspirate ale Sfinților Părinți, care reprezintă normativul în materie de Teologie.

Teza este împărțită în două mari părți: Chipul femeii după Vechiul Testament și Chipul femeii după Noul Testament. Prima parte cuprinde două secțiuni: femeia în referatul creației, respectiv Eva cea nouă și rolul ei în istoria mântuirii, apoi personalități feminine din Vechiul Testament. Cea de-a doua parte cuprinde trei secțiuni: Fecioara Maria – Maica vieții, personalități feminine din Noul Testament și câteva aspecte privind statutul femeii în lumina învățăturilor nou testamentare.

Ultimul capitol este repartizat concluziilor, în cadrul căruia este analizat impactul studiului în contextul teologic și social actual, precum și expectanțele vizavi de evoluția ulterioară a societății, în legătură cu subiectul abordat.

Primul capitol, intitulat *Eva, maică a vieții. Femeia în referatul creației și în viziunea Sfinților Părinți*, prezintă în mod detaliat actul creației primilor oameni și scopul pentru care aceștia au fost aduși la existență. Este interesant de observat că „zidirea” protopărinților noștri nu a fost un fapt întâmplător, ci o manifestare măreață a iubirii nemărginite a Preasfintei Treimi, un climax al întregii creații. Este de la sine înțeles faptul că toate celelalte viețuitoare au fost făcute pentru a sluji omului, iar omul a căpătat

existență pentru a sluji lui Dumnezeu. De remarcat că majoritatea făpturilor au fost create prin simplul cuvânt dumnezeiesc „Să fie!”, iar omul a fost creat printr-un act nemijlocit al Părintelui ceresc: „Atunci, luând Domnul Dumnezeu țărână din pământ, a făcut pe om și a suflat în fața lui suflare de viață și s-a făcut omul ființă vie” (Facerea 2, 7). Omul a fost creat după chipul lui Dumnezeu, având posibilitatea să ajungă la asemănarea cu El. La început a fost zidit bărbatul, iar, mai apoi, femeia. Este interesant de precizat că femeia nu a fost zidită din aceeași *țărână* ca și Adam, ci dintr-o materie preexistentă, coasta lui, care, în cele din urmă a fost recunoscută de primul bărbat: „Iată aceasta-i os din oasele mele și carne din carnea mea” (Facerea 2, 23). Femeia a fost adusă la existență ca să fie un ajutor de nădejde al bărbatului, partener egal de dialog și acțiune, „maică a vieții”. La fel de interesant este faptul că, în rai, „Adam și femeia lui erau amândoi goi și nu se rușinau” (Facerea 2, 25), căci încă nu intervenise în lume răutatea păcatului. Păcatul originar a stricat însă ordinea firească din lume, aducând stricăciune, moarte și o subordonare nedreaptă a femeii. Așadar, săvârșirea păcatului strămoșesc a reprezentat în istoria omenirii o adevărată „cutie a Pandorei”, deschizând calea tuturor nenorocirilor pe pământ. Pedepsa divină nu a încetat să apară, căci bărbatul a fost condamnat să muncească neconținut pământul cu sudoare, acesta oferindu-i în schimb „spini și pălămidă”, iar femeia să nască prunci în dureri și să fie atrasă „veșnic” de partenerul ei de viață. Astfel, această introducere a fost absolut necesară în demersul cognitiv, oferind cheia înțelegerii evoluției ulterioare a relației bărbat-femeie în coordonatele de timp și spațiu propuse de existența pământească a acestora.

Următoarea secțiune a lucrării prezintă în detaliu personalitățile feminine ale Vechiului Testament. Este de la sine înțeles faptul că prima femeie ce apare în această expunere este Eva, „arhetipul feminității” și „maica tuturor celor vii”. Urmează apoi în ordine alfabetică prezentarea femeilor din Pentateuh și Cartea Iosua, din Cărțile Regilor, Judecătorii, Ezdra, Neemia, din alte cărți ale Vechiului Testament, precum și din cele deuterocanonice. La sfârșit sunt amintite doar fugitiv personajele feminine minore ale primei părți a Sfintei Scripturi. Oricum, câteva din aceste chipuri de femei impresionează și astăzi prin faptele lor extraordinare, oferind modele de viață pentru toată suflarea feminină, și nu numai. Să o amintim pe Agar, a cărei existență a fost marcată de multe încercări. Ea a fost izgonită în două rânduri de către stăpâna ei Sarra, dar a biruit

încercările prin ajutor divin. A dat naștere lui Ismael, acesta fiind „părintele națiunilor arabe”. La fel de impresionantă este și personalitatea Asinetei, fiica lui Putifera, marele preot din Iliopolis. Ea a devenit soția lui Iosif și a născut pe Manase și pe Efraim. Impresionează apoi și drama Dinei, fiica lui Iacob și a Liei, care a fost siluită de Sichem, fiul lui Hemor Heveul. Nelegiuitul și-a primit pedeapsa, fiind ucis de către frații femeii, Simeon și Levi. Lia este un alt personaj feminin al Vechiului Testament. Ea a adus pe lume mulți copii, reprezentând chipul mamei iubitoare, care își împlinește cu conștiinciozitate menirea pe acest pământ. Miriam, sora lui Moise și Aaron, este una din puținele profetese din Biblie. Ea a făcut mult bine națiunii iudaice, fiind înmormântată la Cadeș. Rahab desfrânată este o femeie remarcabilă, care a ajutat poporul ales într-un moment de răscruce al existenței sale. Tocmai de aceea, ea este considerată a fi o adevărată salvatoare, neluându-se în seamă partea mai puțin luminoasă a personalității sale. Rahila, frumoasa fiică a lui Laban, este cea de-a doua soție a lui Iacov. Istoria ei este marcată de disputa cu Lia, în cele din urmă sucombând în mod tragic în apropiere de Bethleem. Rebeca este cea de-a doua matriarhă, fiica lui Batuel și nepoata lui Nahor. Ea a devenit soția lui Isaac, confruntându-se cu aceeași problemă des întâlnită în paginile Bibliei, și anume cea a sterilității. Sarra este una din femeile de excepție ale Vechiului Testament. Având o frumusețe proverbială, ea se distinge prin caracterul puternic și determinarea cu care abordează problemele principale ale vieții. Depășind în cele din urmă neputința de a procrea, ea devine „mamă” a multor popoare, exemplu strălucit de fidelitate conjugală. Sefora, soția lui Moise, este una din cele șapte fiice ale preotului idolatru Ietro. Sfinții Părinți o aseamănă cu „Biserica cea dintre neamuri”, socotind-o a fi un caracter puternic, independent, o adevărată eroină. Șifra și Pua, cele două moașe evreice, au intervenit în mod hotărâtor în salvarea lui Moise. Ele rămân modele de credință și evlavie, neprecupețind nici un efort pentru împlinirea Legii lui Dumnezeu. Tamara, nora lui Iuda, este o luptătoare în adevăratul sens al cuvântului. Utilizând unele manopere neortodoxe, reușește să-și schimbe soarta nedreaptă și să se impună în fața celorlați. Abigail, una din soțiile lui David, iese în evidență prin diplomatie și tact, acțiunile ei indicând un grad de inteligență ridicat. Ana, soția lui Elcana, este un personaj covârșitor, harismatic, un spirit intransigent, o paradigmă a dragostei familiale și a devotamentului față de credință și adevăr. Dacă la început ea nu poate naște, fapt care îi

produce o mare traumă, apoi, la intervenția divină, femeia aduce pe lume un copil de parte bărbătească, Samuel, care va deveni profet al Celui Preaînalt. Ea rămâne chipul femeii înțelepte, cu dragoste nemărginită de Dumnezeu și aproapele. Batșeba este unul din personajele controversate ale Bibliei. Ea îl seduce pe David, devine soția lui și dă naștere lui Solomon, cel care avea să zidească templul din Ierusalim. Debora este prima și ultima femeie judecător ce apare în paginile scripturistice. Având o personalitate puternică, ea se impune prin spirit justițiar și printr-o determinare ieșită din comun, conaționalii denumind-o „mamă în Israel”. Femeia bogată din Șunem îl găzduiește pe profetul Elisei, i-ar acesta îi face un mare serviciu, înviindu-i fiul; femeia înțeleaptă din Tecoa mijlocește cu succes în fața lui David; fiica lui Ieftae este adusă ardere de tot; Hulda este o altă profeteasă a Bibliei; Iaela îl ucide pe Sisera, dușmanul poporului ales; Micol îi devine soție lui David; regina din Saba este unul din personajele misterioase ale Bibliei; Tamara, fiica lui David, este siluită de Amnon, fratele ei, care, la rândul lui, este pedepsit de un alt fecior al celui de-al treilea rege israelit, și anume Abesalom; văduva din Sarepta Sidonului este chipul femeii altruiste, ospitaliere; Estera este o „stea între stele”, o salvatoare în vremuri de restriște; Iudita este o femeie curajoasă, care își înfrânge dușmanul cu propriile arme; mama fraților Macabei este model de credință și virtute; Rut este chipul femeii care se convertește la religia mozaică; Sulamita este o excentrică, care își trăiește viața din plin; Susana este un personaj virtuos, care preferă moartea în fața dezonoarei; Vasti este și ea o virtuoasă, preferând să-și sacrifice poziția socială, decât să se degradeze iremediabil în fața propriei conștiințe. De asemenea, în cuprinsul acestui capitol, sunt prezentate și câteva personaje feminine negative: Atalia, femeile desfrânate, femeia și fiicele lui Lot, femeile lui Samson, Izabela, Noadia, soția lui Putifar, vrăjitoarea din Endor. În această primă parte, pe lângă sursele scripturistice și patristice, sunt utilizate și izvoare talmudice și midrașice, care întregesc câmpul de cunoaștere în domeniul abordat.

Cea de-a doua parte, mai amplă, oferă o imagine detaliată a femeii în lumina Noului Testament. De asemenea, materialul este împărțit în trei secțiuni: Maica Domnului-Eva cea nouă-Maica vieții, chipuri de femei din Evanghelii, Faptele Sfinților Apostoli și celelalte scrieri noutestamentare și câteva aspecte privind statutul femeii după Noul Testament.

Primul capitol este dedicat Maicii Domnului, prin intermediul căreia S-a întrupat în lume Fiul lui Dumnezeu. Ea este Noua Evă, adevărata „Maică a vieții”, deoarece prin ascultarea ei s-a zdrobit capul șarpelui-diavol, dușmanul de moarte al neamului omenesc. Prin „Fie mie după cuvântul tău!”, Preacurata Fecioară l-a repus pe om în situația dinaintea de săvârșirea păcatului original, atunci când se desfăta de prezența harului dumnezeiesc. Așadar, spre deosebire de soața lui Adam, care l-a îndemnat pe primul om spre neascultare, Fecioara Maria s-a plecat întru toate vocii lui Dumnezeu și s-a făcut maică tuturor celor ce cred în Hristos Domnul, conducându-i pe aceștia spre împărăția lui Dumnezeu. Prin urmare, dacă Eva a fost prima femeie a Legii celei vechi, „maică a vieții” spre moarte, Maica Domnului a fost prima femeie a Legii celei noi, „maică a vieții” spre viață cea veșnică.

Următoarea secțiune a lucrării este repartizată personalităților feminine ale Noului Testament. Pentru început, sunt prezentate viața și activitatea Maicii Preacurate. Apoi, în ordine alfabetică, sunt înfățișate alte personaje emblematice din Sfintele Evanghelii, Faptele Apostolilor, Epistolele pauline, Epistolele sobornicești și Apocalipsă: Ana proorocița, cea care l-a întâmpinat pe Mântuitorul la templul din Ierusalim; cele zece fecioare care au așteptat cu înfrigurare venirea Marelui; Claudia Procula, soția lui Pilat, cea care a mijlocit pentru eliberarea lui Iisus; Elisabeta, virtuoasa mamă a Botezătorului; femeia adulteră din Evanghelia lui Ioan; femeia cea stăruitoare din Canaan; femeia cu scurgere de sânge, vindecată în mod miraculos de Mântuitorul; femeia gârbovă din Evanghelia lui Luca; femeia cea înțeleaptă din Samaria; fiica lui Iair, carea fost readusă la viață prin putere dumnezeiască; Ioana mironosița, soția lui Huza, un dregător de-al lui Irod; Maria lui Cleopa, mama apostolilor Iuda și Simon; Maria Magdalena, păcătoasă convertită la credința mântuitoare; Marta și Maria, surorile lui Lazăr; Salomeea, mama fiilor lui Zevedeu, una dintre mironosițe; slujnica de la curtea arhiereului Caiafa, cea care l-a pus în dificultate pe Apostolul Petru; soacra lui Petru, vindecată de friguri de către Domnul Hristos; Suzana mironosița, cea care îi slujea pe Apostoli prin avutul ei; văduva cu doi bănuți, model de credință jertfitoare; văduva din Nain, maica cea îndurerată care și-a pierdut unicul fiu, mângâierea bătrâneților; Candachia, al cărei dregător a fost botezat de către Sfântul Apostol Filip; Damaris din Atena, cea convertită la creștinism de către apostolul neamurilor; Eunice, mama lui Timotei; Iunia, una dintre ucenițele Sfântului

Apostol Pavel; Lidia din Tiatira, vânzătoarea de purpură, prima persoană din Europa care a îmbrățișat credința creștină; Maria, mama lui Ioan Marcu; prezicătoarea din Faptele Apostolilor; Priscilla, vrednica următoare a lui Hristos; slujitoarea Rodi, femeia care l-a pus în încurcătură pe verhovnicul apostolilor; Tavita, cea care a fost înviată din morți prin mijlocirea Apostolului Petru; Apfia, soția lui Filimon; Claudia din Roma, cea care l-a ajutat pe Sfântul Apostol Pavel în activitatea misionară desfășurată în cetatea eternă; Evodia și Sintihi, ucenițele care s-au implicat în activitatea misionară din Filipi; Febe, singura diaconiță din Noul Testament; Hloe, cea care l-a determinat pe apostolul neamurilor să scrie Epistola I către Corinteni; Iulia, Maria din Roma, Persida, Trifena și Trifosa, personaje feminine amintite în Epistola către Romani; femeia înveșmântată în soare, prezentată în ultima carte canonică a Sfintei Scripturi. Alături de aceste femei de excepție, sunt înfățișate și unele personaje feminine noutestamentare, care au avut un comportament negativ: Irodiada, fiica ei, Salomeea, Berenice, Drusila, Safira, desfrânată cea mare din Apocalipsă.

Secțiunea a treia a celei de-a doua părți prezintă unele aspecte legate de statutul femeii în perioada Noului Testament. Aici, sursele de informare sunt variate, insistându-se asupra implicațiilor actuale ale temei abordate în lucrare. Un subcapitol important este repartizat studiului diaconiței, apoi, într-o abordare logică, urmează cel dedicat „preoției” femeii. Tema este actuală, avându-se în vedere presiunea tot mai crescândă a cercurilor feministe occidentale asupra realităților bisericești.

În capitolul rezervat concluziilor, este reliefată din nou importanța studiului de față, în contextul transformărilor profunde din societatea contemporană, și, de asemenea, sunt analizate rolul și misiunea femeii creștine, vizavi de provocările post-moderniste, care atentează grav la stabilitatea familiei și a relațiilor sociale, în general. Prin urmare, femeia creștină are un cuvânt greu de spus în păstrarea și promovarea moralei Evangheliei, ea având posibilitatea să contribuie substanțial la instaurarea unui climat social sănătos, la edificarea adevăratei „cetăți a lui Dumnezeu”, promotoare a valorilor mântuitoare. Femeia contemporană, înveșmântată în „har și adevăr”, trebuie să continue misiunea maternității și, având la îndemână toate „armele dreptății”, să lupte pentru impunerea învățăturilor sănătoase, aducătoare de pace și progres.

Așadar, lucrarea de față abordează un subiect incitant, extrem de actual, oferind noi perspective în studiul antropologiei creștine. Importantă este însă ancorarea în duhul patristic al primelor veacuri, care oferă garanția adevărului și a echilibrului, mai ales atunci când teologia trebuie să răspundă unor întrebări cât se poate de incomode. În acest fel, sunt preîntâmpinate unele derapaje total neconstructive, care ar putea să apară în demersul cognitiv.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Izvoare biblice:

****Biblia sau Sfânta Scriptură*, Lucrare publicată cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, București, EIBMBOR, 2008.

****Biblia Vulgata: Blaj 1760-1761*, Vol. I-V, București, Editura Academiei Române, 2005.

****Cambridge Bible for Schools and Colleges, The Book of Exodus*, Cambridge, Cambridge University Press, 1953.

****Hendrickson Bibles, Holy Bible: New Oxford Annotated Bible*, Peabody, Massachusetts, Hendrickson Publishers, 2001.

****Nestle-Aland Novum Testamentum Graece*, 27th Revised Edition, Edited by Barbara Aland, Kurt Aland, Johannes Karavidopoulos, Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, 2006.

****Noul Testament cu Psalmii*, Lucrare publicată cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, București, EIBMBOR, 2008;

Sfânta și Dumnezeiasca Evanghelie, București, EIBMBOR, 2001.

****The Amplified Old Testament - Job to Malachi*, Grand Rapids, Michigan, Zondervan Publishing House, 1962.

****The Catholic Comparative New Testament: New American Bible, Revised Standard Version Catholic Bible, New American Bible, NRSV Catholic Bible (Anglicized), Jerusalem Bible, Good News Translation, New Jerusalem Bible, Christian Community Bible*, Oxford, Oxford University Press, 2006.

****The Holy Bible: New King James Version*, Nashville, Tennessee, Thomas Nelson, 2005.

Izvoare patristice:

****Ancient Christian Writers, Vol. 2: Augustine on the Psalms*, Edited by Dame Felicitas Corrigan, Dame Scholastica Hebbin, Mahwah, New Jersey, Paulist Press, 1961.

****Ancient Christian Writers, Vol. 13: Tertullian*, Edited by Juhannes Quasten, Joseph C. Plumpe, Washington DC, The Catholic University of America Press, 1951.

****Ante-Nicene Christian Library: Translation of the Writings of the Fathers, Vol. 10: The Writings of Origen*, edited by Alexander Roberts and James Donaldson, Edinburgh, T&T Clark, 1869.

****Ante-Nicene Christian Library. Translation of the Writings of the Fathers Down to 325 A. D.*, Vol. V: *Irinaeus*, Edited by Alexander Roberts, James Donaldson, First Part, Edinburgh, T&T Clark, 1868.

****Ante-Nicene Fathers, Vol. 2: Fathers of the Second Century*, Edited by Alexander Roberts, James Donaldson, A. Cleveland Coxe, Translated by William Wilson, Buffalo, New York, Christian Literature Publishing Co., 1885.

****Ante-Nicene Fathers*, Vol. 8: *Fathers of the Third and Fourth Century*, Edited by Alexander Roberts, James Donaldson, Athur Cleveland Coxe, New York, Cosimo Publishers, 2007.

****Bibliotheca Patrum Ecclesiasticorum Latinorum Selecta. Ad Optimorum Librorum Fidem Editam Curante E. G. Gersdorf*, Vol. 7: *Qu. Sept. Flor. Tertulliani Opera*, Pars IV, Lipsiae, Sumtibus et Typis Bernh. Tauchnitz, 1841.

****Comentariile sau explicarea Epistolei către Efeseni a celui între Sfinți Părintelui nostru Ioan Chrisostom, Arhiepiscopul Constantinopolei*, Traducere din limba elină, ediția de Oxonia, 1852, de Archim. Theodosie Athanasiu, egumenul Bisericii Sf. Spiridon, Iași, Tipografia „Dacia” P. Iliescu & D. Grossu, 1902.

****Comentariile sau explicarea Epistolei către Evrei a celui între sfinți părintelui nostru Ioan Chrisostom, Arhiepiscopul Constantinopolei*, Traducere din limba elină de Theodoise Athanasiu, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1923

****Commentary on the Epistle to the Galatians and Homilies on the Epistle to Ephesians of S. John Chrysostom*, Archbishop of Constantinople, Oxford, John Henry Parker, 1860.

****Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*, Editum consiliis et impensis Academiae litterarum Caesareae Vindobonensis, Vol. 81, edited by Henricus Joseph Vogels, Vindobonae, Hoelder-Pichler-Tempsky, 1966

Cuviosul Siluan Athonitul, *Între iadul deznădejdi și iadul smereniei*, Sibiu, Editura Deisis, 2001.

****Didascalia Apostolorum: The Syriac Version Translated and Accompanied by the Verona Latin Fragments*, Introductions and Notes by R. Hugh Connolly, Oxford, Clarendon Press, 1929.

Fericitul Augustin, *Arta demonilor de a prezice viitorul* (notă introductivă, traducere din limba latină și note explicative de Corneliu Pop), în „Studii Teologice”, Seria a III-a, an VIII, nr. 4/2012, pp. 231-250.

****Filocalia sfintelor nevoințe ale desăvârșirii*, Vol. 1-12, București, Editura Humanitas, 2008-2009.

McCauley, L., Stephenson, A., *The Works of Saint Cyril of Jerusalem*, Vol. II, Washington, Catholic University of America Press, 1970.

****Nicene and Post-Nicene Fathers*, Vol. 2: *Socrate, Sozomenus, Church Histories*, Edited by Philip Scaff, Henry Wallace, New York, Cosimo Publishers, 2007

****Nicene and Post-Nicene Fathers*, Vol. 7: *Cyril of Jerusalem, Gregory Nazianzen*, Edited by Philip Scaff, Henry Wallace, New York, Cosimo Publishers, 2007.

****Nicene and Post-Nicene Fathers*, Vol. 9: *Saint Chrysostom on the Priesthood, Ascetic Treatises, Select Homilies and Letters and Homilies on the Statues*, Edited by Philip Schaff, Whitefish, Montana, Kessinger Publishing, 2004.

****Nicene and Post-Nicene Fathers*, Vol. 10: *Ambrose, Select Works and Letters*, Edited by Philip Scaff, Henry Wallace, New York, Cosimo Publishers, 2007.

****Nicene and Post-Nicene Fathers*, Vol. 11: *Commentaries On Acts And Romans*, Edited by Philip Schaff, Grand Rapids, Michigan, Eerdmans Publishing House, 1980.

****Nicene and Post-Nicene Fathers*, Vol. 12: *Chrysostom: Homilies on the Epistles of Paul to the Corinthians*, Edited by Philip Scaff, Henry Wallace, New York, Cosimo Publishers, 2007.

****Nicene and Post-Nicene Fathers*, Vol. 13: *Homilies on the Epistles of Paul the Apostle to the Galatians and Ephesians*, Edited by Philip Schaff, Henry Wallace, New York, Cosimo Publishers, 2007.

Origen, *Omilii, comentarii și adnotări la Geneză*, ediție bilingvă, studiu introductiv, traducere și note de Adrian Muraru, Iași, Editura Polirom, 2006.

****Părinți și Scriitori Bisericești*, Vol. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 17, 18, 21, 23, 29, 30, 38, 39, 41, 52, 53, 72, 80, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1979-2007.

****Părinți și Scriitori Bisericești*, Serie nouă, Vol. 1, 3, București, Editura Basilica a Patriarhiei Române, 2009-2010.

****Proclus of Constantinople and the Cult of the Virgin in Late Antiquity. Homilies 1-5*, Text and translations by Nicholas Constas, Leiden, Brill Publishers, 2003.

Saint John Chrysostom, *Homily LIV on the Acts of the Apostles*, in *The homilies of S. John Chrysostom, Archbishop of Constantinople, on the Acts of the Apostles*, Vol. 2, Oxford, John Henry Parker, 1852.

Saint Syméon le Nouveau Théologien, *Traité théologiques et éthiques*, II, în *Sources Chrétiennes 122*, Introduction, texte critique, traduction et notes par Jean Darrouzès, Paris, Les Éditions du Cerf, 1966.

****Scrierile Părinților Apostolici dimpreună cu Așezămintele și Canoanele Apostolice*, Traducere de Ioan Mihălcescu, Matei Pâslaru și G.N. Nițu, Chișinău, Editura Facultății de Teologie, 1928.

Sfântul Ambrozie cel Mare, *Tâlcuiri la Facere*, Vol. 3, Galați, Editura Egumenița, 2009.

Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Cateheze*, București, EIBMBOR, 2003.

Sfântul Efrem Sirul, *Cuvinte și învățături*, Vol. II, Bacău, Editura Bunavestire, 2008.

Idem, *Imnele Nașterii și Arătării Domnului*, Sibiu, Editura Deisis, 2010.

Idem, *Imnele Păresimilor, Azimelor, Răstignirii și Învierii*, Sibiu, Editura Deisis, 2010.

Sfântul Grigorie de Nazianz, *Cuvântarea 15. În cinstea Macabeilor*, 3 în Sfântul Grigorie de Nazianz, *Cuvântarea 15. În cinstea Macabeilor (P. G. 35, 911-934)*, Traducere din limba greacă împreună cu un comentariu teologic de Vasile Cristescu, în „Studii Teologice”, Seria a III-a, an I, nr. 2/2005, pp. 197-203.

Sfântul Ierarh Varlaam Mitropolitul Moldovei, *Carte românească de învățătură*, II, București, Editura Roza Vânturilor, 2011.

Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cuvânt la Nașterea Mântuitorului nostru Iisus Hristos*, Traducere de D. Fecioru, în MO, an XVI, nr. 11-12/1964, pp. 909-916.

Idem, *Predici la duminici și sărbători*, Bacău, Editura Bunavestire, 1997.

Idem, *Cuvioasa Olimpiada Diaconița. O viață, o prietenie, o corespondență*, Ediție îngrijită de Ioan I. Ică jr., Sibiu, Editura Deisis, 1997.

Idem, *Omilii la Epistola către Filipeni a Sfântului Apostol Pavel*, după o tălmăcire în românește datând din 1903, a arhimandritului Theodosie Athanasiu, Iași, Editura Icos, 1998.

Idem, *Scrisori din exil: despre deprimare, suferință și providență. Către Olimpiada și cei rămași credincioși*, Volum realizat de Ioan I. Ică jr., Sibiu, Editura Deisis, 2003.

Idem, *Cateheze maritale. Omilii la căsătorie*, Traducere din limba greacă veche Marcel Hanches, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2004.

Idem, *Omilii la Facere*, II, București, EIBMBOR, 2004.

Idem, *Omilii la epistolele pauline. I. Omilii la Epistola către Romani*, București, Editura Christiana, 2005.

Idem, *Cuvântări despre viața de familie*, Traducere de Marcel Hanches, Timișoara, Editura Învierea, 2005.

Idem, *Comentar la Evanghelia de la Ioan*, Satu Mare, Editată de Mănăstirea Portărița, 2005.

Idem, *Tâlcuiri la Epistola a doua către Timotei, Tit și Filimon, ale Sfântului Apostol Pavel*, Ediție digitală, București, Editura Nemira, 2005.

Idem, *Despre feciorie. Apologia vieții monahale. Despre creșterea copiilor*, București, EIBMBOR, 2007.

Idem, *Omilii la Ana. Omilii la David și Saul. Omilii la Serafimi*, București, EIBMBOR, 2007.

Idem, *Omilii la Statui* București, EIBMBOR, 2007.

Idem, *Cuvântul al III-lea la Sfântul Apostol Pavel*, în „Merinde pentru suflet”, Foaie de învățătură duhovnicească și cateheză a Episcopiei Române a Italiei, an I, nr. 5 din 1 iulie 2011, pp. 4-9.

Sfântul Simeon Noul Teolog, *Discursuri teologice și etice. Scrieri I*, Ediția a II-a, Sibiu, Editura Deisis, 2001.

Sfântul Sofronie al Ierusalimului, *Viața și Scrierile*, Traducere din limba greacă veche de Nicolae Petrescu, București, Editura Sofia, 2012.

Sfântul Teofilact al Bulgariei, *Tâlcuirea Epistolei către Romani a slăvitului și prea-lăudatului Apostol Pavel*, Tălmăcită din elina veche în cea nouă și împodobită cu felurite însemnări de către Nicodim Aghioritul, Îndreptarea tălmăcirii, note ale ediției și înainte cuvântare de Florin Stuparu, București, Editura Cartea Ortodoxă, 2005.

Idem, *Tâlcuirea Sfintei Evanghelii de la Matei*, București, Editura Sophia, 2008.

Idem, *Tâlcuirea Sfintei Evanghelii de la Marcu*, București, Editura Sophia, 2008.

Idem, *Tâlcuirea Sfintei Evanghelii de la Luca*, București, Editura Sophia, 2007.

Idem, *Tâlcuirea Sfintei Evanghelii de la Ioan*, București, Editura Sophia, 2009.

Sfântul Vasile cel Mare, *Omilii la facerea omului. Omilie despre Rai*, traducere din limba greacă de Lavrentie Carp, Iași, Editura Doxologia, 2010.

****The Cult of the Saints: Select Homilies and Letters*, Translation into English by Wendy Mayer and Bronwen Neil, Crestwood, New York, Saint Vladimir's Seminary Press, 2006.

****The Fathers of the Church*, Vol. 1: *Saint Cyril of Jerusalem, Works*, Translated by Leo P. McCauley, Anthony A. Stephenson, Washington DC, The Catholic University of America Press, 1969.

****The Fathers of the Church*, Vol. 15: *Augustine. Treatises on Marriage and Other Subjects*, Translated by Charles T. Wilcox, Washington DC, The Catholic University of America Press, 1955.

****The Fathers of the Church*, Vol. 16: *Augustine, Treatises on Various Subjects*, Translated by Mary Sarah Muldowney, Washington DC, The Catholic University of America Press, 2002.

****The Fathers of the Church*, Vol. 26, *Saint Ambrose, Letters 1-91*, Translated by Sister Mary Melchior Beyenka, Washington DC, The Catholic University of America Press, 2010.

****The Fathers of the Church*, Vol. 31, *Saint Caesarius of Arles: Sermons, P. 2 (81-186)*, Translated by Mary Magdeleine Mueller, Washington DC, The Catholic University of America Press, 1964.

****The Fathers of the Church*, Vol. 40: *Tertullian, Disciplinary, Moral, and Ascetical Works*, Translated by Rudolf Arbesmann, Washington DC, The Catholic University of America Press, 1959.

****The Fathers of the Church*, Vol. 49: *Lactantius, The Divine Institutes, Books I–VII*, Translated by Mary Francis McDonald, Washington DC, The Catholic University of America Press, 1964.

****The Fathers of the Church*, Vol. 65: *Saint Ambrose, Seven Exegetical Works*, Translated by Michael McHugh, Washington DC, The Catholic University of America Press, 1972.

****The Fathers of the Church*, Vol. 70: *Augustine*, Translated by David I. Mosher, Washington DC, The Catholic University of America Press, 1982.

****The fathers of the Church*, Vol. 71: *Origen Homilies on Genesis and Exodus*, Translated by Ronald E. Heine, Washington DC, The Catholic University of America Press, 1982.

****The Fathers of the Church*, Vol. 87: *Homilies on Genesis 46–67*, Translated by Robert C. Hill, The Catholic University of America Press, 1992.

****The Fathers of The Church*, Vol. 104: *Origen, Commentary on the Epistle to the Romans, Books: 6-10*, Translated by Thomas P. Scheck, Washington DC, The Catholic University of America Press, 2002.

****The Fathers of the Church*, Vol. 112: *Oecumenius*, Translated by John N. Suggit, Washington DC, The Catholic University of America Press, 2006.

****The Fathers of the Church*, Vol. 117: *Jerome, Commentary on Matthew*, Translated by Thomas P. Scheck, Washington DC, The Catholic University of America Press, 2008.

****The Fathers of the Church*, Vol. 119: *Origen, Homilies on Judges*, Translated by Elizabeth Ann Dively Lauro, Washington, The Catholic University of America Press, 2010.

****The Fathers of the Church. Medieval Continuation*, Vol. 10, *Lanfranc of Canterbury: On the Body and Blood of the Lord; Guitmund of Aversa: On the Truth of the Body and Blood of Christ in the Eucharist*, Translated by Mark G. Vaillancourt, Washington DC, The Catholic University of America Press, 2009

****The Homilies of S. John Chrysostom, on the Epistle of St. Paul the Apostle to the Romans*, Translated, with Notes and Indices by J. B. Morris, Oxford, John Henry Parker, 1841.

****The homilies of St. John Chrysostom, Archbishop of Constantinople on the Acts of the Apostles*, Vol. 1, Oxford, John Henry Parker, 1851.

****The Homilies of S. John Chrysostom, Archbishop of Constantinople, on the Epistles of St. Paul, the Apostle, to Timothy, Titus and Philemon*, Oxford, John Henry Parker, 1853.

****The Panarion of Epiphanius of Salamis, Books II and III. De Fide*, Translated by Frank Williams, Leiden, Brill Publishers, 2013

****The Writings of Methodius in Ante Nicene Christian Library Translations of the Writings of the Fathers Down to AD 325 VI4*, Edited by Alexander Roberts, James Donaldson, Whitefish, Montana, Kessinger Publishing, 2007.

****Tradiția Apostolică a Sfântului Ipolit Romanul*, prezentarea și traducere din latină de prot. Petru Buburuz, în „Ortodoxia”, an LI, nr. 3-4/2000, pp. 77-92.

Izvoare talmudice:

Cohen, A., *Talmudul*, traducere din franceză de C. Litman, București, Editura Hasefer, 2007.

Guggenheimer, Heinrich Walter, *The Jerusalem Talmud. Fourth Order: Nezikin. Tractates Sanhedrin, Makkot, and Horaiot*, Berlin, Walter De Gruyter Publishing House, 2010.

****Le Talmud de Jérusalem*, traduit par Moise Schwab, Paris, Maisonneuve et Larose, 1977.

****Talmudul, cartea sfântă a evreilor*, editor Teșu Solomovici, București, Editura Teșu, 2008.

****The Babylonian Talmud*, Vol. 23: *Sanhedrin*, Part 1, edited by Isidore Epstein, Joseph Herman Hertz, London, Soncino Press, 1935.

****The Talmud*, The Book Tree, Translated from Original by H. Polano, San Diego, 2003.

****The Talmud*, The Steinsaltz Edition, Vol. 17: *Tractate Sanhedrin*, New York, Random House, 1998.

****Tractates Sanhedrin, Makkot, and Horaiot*, Edited by Heinrich Walter Guggenheimer, Berlin, Walter de Gruyter, 2010.

Izvoare midrașice:

****Midrash Rabbah. Vol. 2: Genesis*, Edited by Harry Freedman, Maurice Simon, Third Edition, London, Soncino Press, 1983.

****Midrash Tanhuma: Genesis*, translated into English, with introduction, indices and brief notes by John T. Townsend, Hoboken, New Jersey, Ktav Publishing House, 1989.

****Midrash Rabbah: Leviticus*, Vol. IV, translated by J. Rabinowitz, New York, The Soncino Press, 1983.

Lucrări generale:

Albertz, Rainer, *A History of Israelite Religion in the Old Testament Period. I. From the Beginnings to the End of the Monarchy*, Translated by John Bowden, Louisville, Westminster John Knox Press, 1994.

Alexander, J. A., *A Geography of the Bible*, Philadelphia, American Sunday School Union, 1830.

Alexander, T. D., *From Paradise to the Promised Land: An Introduction to the Pentateuch*, Grand Rapids, Michigan, Baker Academic, 2002.

Alshekh, Moses, *Midrash of Rabbi Moshe Alshich on the Torah*, Vol. 1, Translated by Eliyahu Munk, Brooklyn, New York, Lambda Publishers, 2000.

Anthon, Charles, *A Classical Dictionary: Containing the Principle Proper Names Mentioned in Ancient Authors*, Part. I, Whitefish, Montana, Kessinger Publishing, 2005.

Anton, Fabian, *Mari duhovnici români despre Maica Domnului*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2003.

Arlandson, J. M., *Women, Class, and Society in Early Christianity*, Peabody, Hendrickson Publishers, 1997.

Arnold, Bill T., *Who Were The Babylonians?*, Atlanta, Georgia, The Society of Biblical Literature, 2004.

Baker, Walter L., Blaising, Craig A., J. Ronald Blue, *The Bible Knowledge Commentary: Old Testament*, Colorado Springs, Colorado, David C. Cook Publisher, 1983.

Barmash, Pamela, *Homicide in the Biblical World*, Cambridge, Cambridge University Press, 2005.

Barrett, C. K., *The Gospel According to St. John: An Introduction With Commentary and Notes on the Greek Text*, Philadelphia, Pennsylvania, The Westminster Press, 1978.

Barrick, W. Boyd, Spencer, John R., *In the Shelter of Elyon: Essays on Ancient Palestinian Life and Literature*, Sheffield, JSOT Press, 1984.

Barth, Karl, *The Epistle to the Philippians*, Louisville, Kentucky, Westminster John Knox Press, 2002.

Barth, Markus, Blanke, Helmut, *The Letter to Philemon: A New Translation With Notes and Commentary*, Grand Rapids, Michigan, Eerdmans Publishing House, 2000.

Bauckham, Richard, *Jewish World around the New Testament*, Grand Rapids, Michigan, Baker Academic, 2010.

Beale, G. K., Carson, D. A., *Commentary on the New Testament Use of the Old Testament*, Grand Rapids, Michigan, Baker Academic, 2007.

Becker, Udo, *The Continuum Encyclopedia of Symbols*, New York, The Continuum International Publishing Group, 2000.

Beitzel, Barry J., *Biblica. The Bible Atlas*, London, New Holland Publishers, 2007.

Ben-Daniel, John, Ben-Daniel, Gloria, *The Apocalypse in the Light of the Temple: A New Approach to the Book of Revelation*, Beit Yochanan, Jerusalem, 2003.

Benedict XVI, *Church Fathers and Teachers: From Saint Leo the Great to Peter Lombard*, Vatican City, Libreria Editrice Vaticana, 2010.

Benzinger, Immanuel, *Hebräische Archäologie*, Freiburg, Mohr, 1894.

- Berlin, Adele, Grossman, Maxine, *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion*, Second Edition, New York, Oxford University Press, 2011.
- Berlin, Adele, Brettler, Marc Zvi, Fishbane, Michael A., *The Jewish Study Bible: Tanakh Translation*, New York, Oxford University Press, 2004.
- Binder Kadden, Barbara, Kadden, Bruce, *Teaching Jewish Life Cycle: Traditions and Activities*, Denver, Colorado, A.R.E. Publishing, 1997.
- Bird, Phyllis, *Genesis 1-3 as a Source for Contemporary Theology of Sexuality*, în „Ex Auditu”, Princeton, year III, 1987, pp. 31-44.
- Bleich, J. David, *Contemporary Halakhic Problems*, Vol. 1, Hoboken, Ktav Publishing House, 1977.
- Bock, Darrell L., *Blasphemy and Exaltation in Judaism and the Final Examination of Jesus*, Tübingen, Mohr Siebeck, 1998.
- Boloș, Cristian, *Antropologia creștină reflectată în scrierile Părinților Apostolici și implicațiile ei teologice*, în „Ortodoxia”, an LVIII, nr. 4/2007, pp. 91-109.
- Botez, Al. A., *Viața și moartea lui Irod împărat*, în „Biserica Ortodoxă Română”, an LXXXIII, nr. 11-12/1965, pp. 1147-1155.
- Botterweck, G. Johannes, Ringgren, Helmer, Fabry, Heinz-Josef, *Theological Dictionary of the Old Testament*, Vol. XII, Grand Rapids, Michigan, Eerdmans Publishing House, 2003.
- Idem, *Theological Dictionary of the Old Testament*, Vol. XIV, Grand Rapids, Michigan, Eerdmans Publishing House, 2004.
- Braniște, Ene, *Despre cinstirea sfinților în Biserica Ortodoxă (Studiu istorico-liturgic)*, în „Ortodoxia”, an XXXII, nr. 1/1980, pp. 44-67.
- Breton, Jean-François, *Arabia Felix from the time of the Queen of Sheba: Eighth Century B.C. to First Century A.D.*, Notre Dame, Indiana, University of Notre Dame Press, 1999.
- Bridger, David, Wolk, Samuel, *The New Jewish Encyclopedia*, West Orange, New Jersey, Behrman Publishing House, 1976.
- Bromiley, Geoffrey W., Bromiley, Geoffrey W., *The International Standard Bible Encyclopedia*. Vol. 2: E-J, Grand Rapids, Michigan, Eerdmans Publishing House, 1982.
- Idem, *The International Standard Bible Encyclopedia*, Vol. 4: Q-Z, Grand Rapids, Michigan, Eerdmans Publishing, 1988.
- Bruce, Frederick Fyvie, *The Acts of the Apostles: Greek Text With Introduction and Commentary*, Grand Rapids, Michigan, Eerdmans Publishing House, 1951.
- Bude, Ioan, *Antropologia Vechiului Testament*, în „Studii Teologice”, Seria a II-a, an XLI, nr. 3/1989, pp. 26-39.
- Byrne, Brendan, *The Faith of the Beloved Discipline and the Community in John 20*, în „Journal of Study of the New Testament”, Vol. 7 (23), January 1985, pp. 83-97.
- Calmet, Augustin, *Dictionnaire historique, critique, chronologique, géographique et littéral de la Bible*, Tome II, Toulouse, Librairie, N. Etienne Sens, 1783.
- Carrington, Philip, *The Early Christian Church: Vol.I: The First Christian Century*, New York, Cambridge University Press, 1957.
- Charlesworth, James H., Charlesworth, James H., *The Old Testament Pseudepigrapha*. Vol. I: *Apocalyptic Literature and Testaments*, Peabody, Massachusetts, Hendrickson Publishers, 1983.

- Ciobanu, Radu, *Mic dicționar de cultură religioasă*, Timișoara, Editura Helicon, 1994.
- Citirigă, Vasile, *Sacerdoțiul în Teologia Reformată contemporană și învățătura ortodoxă despre preoție*, în „Studii Teologice”, an XXXV, nr. 7-8/1983, pp. 490-503.
- Claissé-Walford, Nancy L. de, *It is not good for the human to be alone*, în „Review and Expositor”, Louisville, Vol. 103, nr. 2/2006, pp. 343-358.
- Clarke, Adam, *The New Testament of Our Lord and Saviour Jesus Christ. With a Commentary and Critical Notes*, Vol. II, New York, Published by A. Paul, 1823.
- Clinton McCan, J., *Judges: Interpretation: A Bible Commentary for Teaching and Preaching*, Louisville, Westminster John Knox Press, 2011.
- Cohen, Jonathan, *The Origins and Evolution of the Moses Nativity Story*, Leiden, Brill Publishing, 1993.
- Colijn, Brenda B., *Images of Salvation in the New Testament*, Downers Grove, Illinois, InterVarsity Press, 2010.
- Coltun, Elizabeth, *The Jewish Woman - New Perspectives*, New York, Schocken Books, 1976.
- Coogan, Michael David, Brettler, Marc Zvi, Newsom, Carol Ann, *The New Oxford Annotated Bible With the Apocrypha*, New York, Oxford University Press, 2007.
- Cook, Johann, Stipp, Hermann-Josef, *Text-Critical and Hermeneutical Studies in the Septuagint*, Leiden, Brill Publishers, 2012.
- Costache, Doru, Cazacu, Adrian, *Experiența paradisiacă a omului în viziunea creștinismului occidental. Aspecte antropologice*, în O, an LVI, nr. 1-2/2005, pp. 92-116.
- Cross, F. L., Livingstone, E. A., *Dicționarul Oxford al Bisericii Creștine*, Ediția a II-a, Oxford, Oxford University Press, 1983.
- Davies, W. D., Finkelstein, Louis, *The Cambridge History of Judaism*, Vol. 2, *The Hellenistic Age*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003.
- De Cosson, Charles, *Révélation sur les erreurs de l'Ancien Testament*, Première Partie, Paris, Imprimerie de Madame de Lacombe, 1840.
- De Felice, Fortunato Bartolomeo, *Encyclopédie ou Dictionnaire universel raisonné des connoissances humaines*, Vol. 2, Yverdon, [s.e.], 1770.
- De Monléon, Jean, *Le sens mystique de l'Apocalypse: commentaire textuel d'après la tradition es Pères de l'Église*, Paris, Nouvelles éditions latines, 1984.
- De Vaux, Roland, *Ancient Israel: Its Life and Institutions*, London, Longman & Todd, 1961.
- ****Dictionnaire encyclopédique de la Théologie catholique*, Tome XIX, Paris, Gaume Frères et J. Duprey-Éditeurs, 1863.
- ****Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998
- ****Dicționar grec-român al Noului Testament*, București, Societatea Biblică Interconfesională din România, 1999.
- Díez Macho, Alejandro, *Neophyti I: Targum Palestinense, Ms. de la Biblioteca Vaticana*, Vol. 2, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1996.
- ****Din învățăturile părintelui Arsenie Boca. Omul, zidire de mare preț*, Iași, Editura Credința Strămoșească, 2002.
- Drazin, Israel, Wagner, Stanley M., *Onkelos on the Torah: Understanding the Bible Text*, Vol. 1: *Genesis*, Jerusalem, Gefen Publishing House, 2006.

- Díez Macho, Alejandro, *Neophyti 1: Targum Palestinense, Ms. de la Biblioteca Vaticana*, Vol: 3, Madrid, El Departamento de Publicaciones del CSIC, 1971.
- Douglas Grant Dunn, James, William Rogerson, J. John, *Eerdmans Commentary on the Bible*, Grand Rapids, Michigan, Eerdmans Publishing House, 2003.
- Douglas, J. D., *Dicționar Biblic*, Oradea, Societatea Misionară Română, Editura Cartea Creștină, 2008.
- Drazin, Israel, *Targum Onkelos to Numbers: An English Translation of the Text with Analysis and Commentary*, Hoboken, New Jersey, KTAV Publishing House, 1998.
- Dubois, J., *Les Martyrologes du Moyen Âge Latin. Typologie des Sources du Moyen Âge Occidental*, Turnhout, Brepols, 1978.
- Dură, Ioan, *Hirotonia femeilor în Biserica Anglicană*, în „Ortodoxia”, an XLII, nr. 3/1990, pp. 186-187.
- Ehrlich, Carl S., White, Marsha C., *Saul in Story & Tradition*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2006.
- ****Encyclopaedia Judaica*, Second Edition, Vol. 8, Edited by Fred Skolnik, Jerusalem, Thomson Gale and Keter Publishing House, 2003.
- Fahlbusch, E., Bromiley, Geoffrey William, *The Encyclopedia of Christianity: E-I*, Vol. 2, Grand Rapids, Michigan, Eerdmans Publishing House, 2001.
- Fields, Harvey J., *A Torah Commentary for Our Times: Exodus and Leviticus*, New York, UAHC Press, 1991.
- Fillion, Louis-Claude, *The life of Christ: a historical, critical, and apologetic exposition*, Vol. 3, Translated by Newton Wayland Thompson, St. Louis, Missouri, B. Herder Book Co., 1948.
- Finkel, Avraham Yaakov, *The Torah revealed: Talmudic masters unveil the secrets of the Bible*, San Francisco, Jossey - Bass Publishers, 2004.
- Flavius, Joseph, *The Antiquities of the Jews*, în *The Works of Flavius Joseph*, Translated by William Whiston, Halifax, Printed and Published by William Milner, 1850.
- Idem, *Războiul iudeilor împotriva romanilor*, București, Editura Hasefer, 2004.
- Fouard, C., *La vie de Notre Seigneur Jésus Christ*, Tome. II, Paris, 1892.
- Fox, Harry, Lewis, Justin Jaron, *Many Pious Women: Edition and Translation*, Berlin, Walter de Gruyter, 2011.
- Free, Joseph P., Vos, Howard F., *Archaeology and Bible History*, Grand Rapids, Michigan, Zondervan Publishers, 1992.
- Galeriu, Constantin, *Colocviul internațional „Femeia și preoția – o problemă ecumenică”*, în „Biserica Ortodoxă Română”, an CVII, nr. 11-12/1989, pp. 22-24.
- Gilbert, Maurice, *La Sagesse de Salomon: recueil d'études*, Roma, Gregorian & Biblical Press, 2011.
- Goble, Phillip E., *The Orthodox Jewish Bible: Tanakh and Orthodox Jewish Brit Chadasha*, Third Edition, New York, AFI International Publishers, 2003.
- Godet, Frédéric L., *Introduction au Nouveau Testament, les Épîtres de Paul*, Paris, Fischbacher, 1893.
- Gould Harmon White, Ellen, *Patriarchs and Prophets*, Coldwater, Michigan, Remnant Publishers, 1997.

Gray, Alyssa M., *A Contribution to the Study of Martyrdom and Identity in the Palestinian Talmud*, în „The Journal of Jewish Studies”, Oxford Centre for Postgraduate Hebrew Studies, Vol. 54, nr. 2/2003, pp. 242-272.

Grözingen, Karl Erich, Dan, Joseph, *Mysticism, Magic, and Kabbalah in Ashkenazi Judaism*, Berlin, Walter de Gruyter, 1995.

Grüll, Tibor, *The Legendary Fate of Pontius Pilate*, în „Classica et Mediaevalia. Danish Journal of Philology and History”, Vol. 61, edited by Tønnes Bekker-Nielsen, Marianne Pade, Museum Tusculanum Press, University of Copenhagen, 2010, pp. 162-174.

Grüneberg, Keith Nigel, *Abraham, Blessing and the Nations: A Philological and Exegetical Study of Genesis 12:3 in its Narrative Context*, Berlin, Walter de Gruyter, 2003.

Grypeou, Emmanouela, Spurling, Helen, *The Book of Genesis in Late Antiquity: Encounters between Jewish and Christian Exegesis*, Leiden, Brill Publishers, 2013.

Hadas, Moses, *Jewish Apocryphal Literature*, Vol. 3: *The Third and Fourth Books of Maccabees*, Published for the Dropsie College for Hebrew and Cognate Learning by Harper, New York, 1953.

Hastings, James, *A Dictionary Of The Bible*, Vol. 3: *Kir - Nympha*, Part I, Honolulu, University Press of the Pacific, 2004.

Heinsch, P., *Das Buch Exodus. Die Heilige Schrift des Alten Testaments*, Bonn, Hanstein, 1934.

Hershon, Paul Isaac, *A Talmudic Miscellany: A Thousand and One Extracts from the Talmud, the Midrashim and the Kabbalah*, London, Routledge Publishing House, 2000.

House, Paul R., *Old Testament Theology*, Downers Grove, InterVarsity Press, 1998.

Hubbard, Robert L., *The Book of Ruth*, Grand Rapids, Michigan, Eerdmans Publishing House, 1988.

Hugo, Philippe, Schenker, Adrian, *Archaeology of the Books of Samuel: The Entangling of the Textual and Literary History*, Leiden, Brill Publishing House, 2010.

Hume, Douglas A., *The Early Christian Community*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2011.

Ică, Ioan I., *Locul femeii în Biserica Ortodoxă și chestiunea hirotonirii femeilor*, Traducere din franceză, în „Mitropolia Ardealului”, an XXXIV, nr. 2/1989, pp. 121-127.

Ică jr., Ioan I., *Maica Domnului în teologia secolului XX și în spiritualitatea isihastă a secolului XIV: Grigorie Palama, Nicolae Cabasila, Teofan al Niceii*, Sibiu, Editura Deisis, 2008.

Jeffrey, David Lyle, *A Dictionary of Biblical Tradition in English Literature*, Grand Rapids, Michigan, Eerdmans Publishers, 1992.

Jurgens, William A., *The Faith of the Early Fathers*, Vol. 3, Collegeville, Minnesota, Liturgical Press, 1998.

Just jr., Arthur A., *Ancient Christian Commentary on Scripture, New Testament*, Vol. III: *Luke*, Downers Grove, InterVarsity Press, 2003.

Kaiser, Walter C., *History of Israel from the Bronze Age through the Jewish Wars*, Nashville, Tennessee, Broadman & Holman Publishers, 1998.

- Karesh, Sara E., Hurvitz, Mitchell M., *Encyclopedia of Judaism*, New York, Infobase Publishing, 2006.
- Katz, Michael, Schwartz, Gershon, *Searching for Meaning in Midrash: Lessons for Everyday Living*, Philadelphia, The Jewish Publication Society, 2002.
- Kautzsch, K., *Die Apocryphen und Pseudoapocryphen des Alten Testaments*, Vol. II, Tübingen, Mohr Siebeck, 1900.
- Kenis, Leo, Billiet, Jaak B., Pasture, Patrick, *La Transformation des Églises Chrétiennes en Europe Occidentale*, Leuven, Leuven University Press, 2010.
- Klawans, Jonathan, *Joseph and the Theologies of Ancient Judaism*, New York, Oxford University Press, 2012.
- Kornberg Greenberg, Yudit, *Encyclopedia of Love in World Religions*, Vol. 1, Santa Barbara, California, ABC-CLIO Publishing House, 2008.
- Krondorfer, Björn, *Men and Masculinities in Christianity and Judaism: A Critical Reader*, London, SCM Press, 2009.
- Kruse, Colin G., *Paul's Letter to the Romans*, Grand Rapids, Eerdmans Publishing House, 2012.
- Lenski, R. C. H., *The Interpretation of the Acts of the Apostles 1-14*, Minneapolis, Augsburg Fortress, 2008.
- Lightfoot, John, *From the Talmud and Hebraica*, Vol. 1, New York, Cosimo Publishing House, 2007.
- Lightfoot, J. B., *Saint Paul's Epistle to the Philippians*, London, Macmillan Publishers, 1903.
- Lindsay Alexander, William, Kitto, John, *A Cyclopædia of Biblical Literature*, Vol. II, Edinburgh, Adam and Charles Black, 1864.
- Macchi, Jean-Daniel, *Israël et ses tribus selon Genèse 49*, Fribourg, Editions Universitaires/Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1999.
- MacCoby, Hyam, *The Philosophy of the Talmud*, London, RoutledgeCurzon Publishers, 2002.
- MacHaffie, Barbara J., *Readings in Her Story: Women in Christian Tradition*, Minneapolis, Augsburg Fortress, 1992.
- Madigan, Kevin, Osiek, Carolyn, *Ordained Women in the Early Church: A Documentary History*, Baltimore, Maryland, The Johns Hopkins University Press, 2005.
- McClintock, John, James Strong, *Cyclopaedia of Biblical, Theological, and Ecclesiastical Literature*, Vol. 2, New York, Harper & Brothers Publishers, 1868.
- Idem, *Cyclopaedia of Biblical, Theological, and Ecclesiastical Literature*, Vol. 4, New York, Harper & Bros., 1891.
- Metzger, Bruce M., Coogan, Michael David, *The Oxford Companion to the Bible*, New York, Oxford University Press, 1993.
- Mihoc, Vasile, *Șapte tâlcuiri biblice despre Maica Domnului*, Sibiu, Editura Teofania, 2001.
- Mircea, Ioan, *Organizarea Bisericii și viața primilor creștini după Faptele Apostolilor*, în „Studii Teologice”, an VII, nr. 1-2/1955, pp. 64-92.
- Moisescu, Iustin, *Ierarhia bisericească în Epoca Apostolică*, Craiova, Editura Centrului Mitropolitan al Olteniei, 1955.
- Moldovan, Ilie, *Taina Nunții*, în „Ortodoxia”, București, an XXXI, nr. 3-4/1979, pp. 511-531.

Mollat, D., *La foi pascale selon le chapitre 20 de L'Evangile de Saint Jean (Essai de theologie biblique)*, în Edouard Dhanis, *Resurexit*, Vatican City, Editrice Vaticana, 1974, pp. 316-339.

Morenas, François, *Dictionnaire historique - portatif de la géographie sacrée ancienne et moderne*, Paris, Desaint & Saillant Publishers, 1769.

Morinus, Johannes, *De sacris Ecclesiae ordinationibus. Secundum antiquos, & recentiores Latinos, Graecos, Syros, & Babilonios. Commentarios*, Roma, Haeredes Barbibllini ad Forum Pasquini, 1756.

Negoită, Athanasie, *Teologia biblică a Vechiului Testament*, București, Editura „Credința Noastră”, [s.a.].

Nicolescu-Leordeni, Nicolae, *Contribuții la clarificarea originii sărbătorii Crăciunului*, Teză de doctorat, în „Studii Teologice”, an XXXIX, nr. 3/1987, pp. 49-68.

Noel Freedman, David, Myers, Allen C., Beck, Astrid B., *Eerdmans Dictionary of the Bible*, Grand Rapids, Michigan, Eerdmans Publishing Huse, 2000.

Noll, K. L., *Canaan and Israel in Antiquity: An Introduction*, London, Sheffield Academic Press, 2001.

Northern Magill, Frank, Moose, Christina J., Aves, Alison, *Dictionary of World Biography*, Vol. 1: *The Ancient World*, Pasadena, California, Salem Press, 1998.

Petrescu, Macedon, *Creația și providența în Cartea Psalmilor*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, an LXII, nr. 3/1986, pp. 76-82.

Ponce de León, Basilio, *De sacramento matrimonii tractatus: cum appendice de matrimonio catholici cum haeretico*, Bruxellis, J. Meerbecius, 1627.

Popa, Marcel D., *Dicționar Enciclopedic*, București, Editura Enciclopedică, 1999.

Popovici, Euseviu, *Istoria Bisericească Universală și Statistica Bisericească*, Traducere de Athanasie Mironescu, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1925.

Pözl, F. X., *Kurzgefasster Kommentar zu den vier Evangelien*, Tome IV, Graz, Styria, 1892.

Potter, John, *Archaeologia Graeca or the Antiquities of Greece*, London, Blackie & Son, 1840.

Preda, Emil, Necula, Nicolae D., *Dicționar al sfinților ortodocși*, București, Editura Lucman, 2000.

Reid, Daniel G., *Dicționarul Noului Testament*, Oradea, Editura Casa Cărții, 2008.

Reymond, Charles, *Etude critique et dogmatique du livre des Proverbes*, Genève, Imprimerie de Jules G. Fick, 1859.

Rius-Camps, Josep, Read-Heimerdinger, Jennym *The Message of Acts in Codex Bezae. A Comparison with the Alexandrian Tradition*, Vol. IV: *Acts 18, 24 - 28, 31*, New York, T&T Clark, 2009.

Rosen, Moses, *Învățăături biblice*, București, Fundația Comunităților Evreiești din România, 1978.

Rosenfeld, Jennie, *Talmudic Re - readings: Toward a Modern Orthodox Sexual Ethic*, Ann Arbor, Michigan, ProQuest Information and Learning Company, 2012.

Rosner, Fred, *Medicine in the Bible and the Talmud: Selections from Classical Jewish Sources*, Hoboken, New Jersey, KTAV Publishing House, 1995.

Sasse, H., *Corpus Christi*, Hermannsburg, Verlag Lutherische Blätter, 1979.

Scharfstein, Sol, *Torah and Commentary. The Five Books of Moses. Translation, Rabbinic and Contemporary Commentary*, Jersey City, New Jersey, KTAV Publishing House, 2008.

Schwartz, Howard, *Tree of Souls: The Mythology of Judaism*, New York, Oxford University Press, 2004.

Semen, Petre, Petcu, Liviu, *Părinții Capadocieni*, Iași, Editura Fundației Academice Axis, 2009.

Senior, Donald, Collins, John J., *The Catholic Study Bible: The New American Bible*, New York, Oxford University Press, 2011.

Skolnik, Fred, Berenbaum, Michael, *Encyclopaedia Judaica*, Vol. 9, Second Edition, Illustrated, New York, Macmillan Publishers, 2007.

Simon, M., *Les saints d'Israel dans la dévotion de l'église ancienne*, în „Revue d'histoire et de philosophie religieuses”, Strasbourg, an 34, nr. 1/1954, pp. 98-127.

Singer, Isidore, Adler, Cyrus, *The Jewish Encyclopedia: A Descriptive Record of the History, Religion, Literature, and Customs of the Jewish People from the Earliest Times*, Vol. 3, New York, Funk and Wagnalls, 1912.

Smith, Aaron J., *Acts: History and Theology*, Raleigh, Carolina, Lulu.com, 2006.

Smith, William, *A dictionary of the Bible, Comprising Its Antiquities, Biography, Geography, and Natural History*, Vol. 2, London, John Murray, 1863.

Smith, William, Fuller, J. M., *Encyclopaedic dictionary of the Bible. Antiquities, Biography, Geography & Natural History*, Vol. V, New Delhi, Logos Press, 2004.

Spicq, Ceslas, *Saint Paul, Les Épîtres pastorales*, Tome I: *Études bibliques*, Paris, J. Gabalda, 1969.

Stancu, Ioan, *Concepția despre lume și viață în iudaism și creștinism*, în „Ortodoxia”, an LVII, nr. 1-2/2006, pp. 82-93.

Stăniloae, Dumitru, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, Vol. I, III, București, EIBMBOR, 1996-1997.

Stuart, Moses, *A Commentary on the Epistle to the Romans*, Andover, Warren F. Draper, 1854.

Tajra, Harry W., *The Trial of St. Paul: A Juridical Exegesis of the Second Half of the Acts of the Apostles*, Tübingen, Mohr Siebeck, 1989.

Temporini, Hildegard, Haase, Wolfgang, *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt: Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschung*, Berlin, Walter de Gruyter, 1980.

****The encyclopaedia britannica; a dictionary of arts, sciences, and general literature*, Vol. 14, Second Edition, New York, C. Scribner's Sons, 1878.

****The Genuine Works of Flavius Joseph: Containing five books of the Antiquities of the Jews*, Translated by William Whiston, New York, William Borradaile Publishing, 1824.

****Theological Dictionary of the Old Testament*, Vol. I, Michigan, William B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, 1974.

****The New and Complete American Encyclopedia or Universal Dictionary of Arts and Sciences*, vol. I, New York, John Low Publishing House, 1805.

****The Yeshivat Chovevei Torah Rabbinical School. Tanakh Companion: The Book of Samuel*, Teaneck, New Jersey, Ben Yehuda Press, 2006.

- ****The Zohar*, Pritzker Edition, Vol. 1, 3, 4, 5, Translation and Commentary by Daniel Chanan Matt, Stanford, California, Stanford University Press, 2004, 2006, 2009.
- Tischendorf, Constantin, *Aus dem heiligen Lande*, Leipzig, F. A. Brockhaus, 1862.
- Idem, *Travels in the East*, New York, Cambridge University Press, 2010.
- Tofană, Stelian, *Introducere în Studiul Noului Testament*, Vol. I: *Text și canon. Epoca Noului Testament*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clejeană, 2000.
- Idem, *Apostolul Pavel la Atena. Dimensiunea teologică a Cuvântării din Areopag (F.Ap. 17,15-34)*, în „Studia Universitatis Babes-Bolyai. Theologia Orthodoxa”, Cluj-Napoca, an LI, nr. 1/2006, pp. 21 – 36.
- Usca, Ioan Sorin, *Vechiul Testament în tâlcuirea Sfinților Părinți*, Vol. I-XIV, București, Editura Christiana, 2002-2010.
- Van Der Horst, Pieter Willem, *Jews and Christians in Their Graeco - Roman Context*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2006.
- Van Henten, J. W., *The Maccabean Martyrs As Saviours of the Jewish People: A Study of 2 and 4 Maccabees*, Leiden, Brill Publishers, 1997.
- Veintiuno, Siglo, Wenham, G. J., *Nuevo comentario bíblico*, El Paso, Casa Bautista de Publicaciones, 1999.
- Verheyden, Joseph, *The Figure of Solomon in Jewish, Christian and Islamic Tradition: King, Sage and Architect*, Leiden, Brill Publishing House, 2012.
- Verzan, Sabin, *Epistola întâi către Timotei a Sfântului Apostol Pavel. Introducere, traducere și comentariu*, în „Studii Teologice”, an XL, nr. 4/1988, pp. 10-117 și an XLI, nr. 1/1989, pp. 25-105.
- Vigouroux, F., *Dictionnaire de la Bible*, Tome 2, Partie 2, Paris, Letouzey et Ané Edition, 1926.
- Idem, *Dictionnaire de la Bible*, Tome 5, Paris, Editeurs Letouzey et Ane, 1912.
- Vincent, Marvin R., *Word Studies in the New Testament*, Vol. II: *The Writings of John*, Grand Rapids, Michigan, Eerdmans Publishing House, 2004.
- Vittis, Evsevios, *Tâlcuiri la Apocalipsă*, Vol. 2-3, traducere de Ovidiu Lăzărescu, Galați, Editura Egumenița, 2011.
- Von Dehsen, Christian D., *Philosophers and Religious Leaders: An Encyclopedia of People Who Changed the World*, Phoenix, Arizona, Oryx Press, 1999.
- Von Rohden, Frauke, *Meneket Rivkah: A Manual of Wisdom and Piety for Jewish Women. Rivkah bat Meir, Introduction and Commentary*, Philadelphia, The Jewish Publication Society, 2010.
- Völter, Daniel, *Die Patriarchen Israels in licht der ägyptischen Mythologie*, Leipzig, J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1921.
- Watchman, Nee, *Interpreting Matthew*, New York, Christian Fellowship Publishers, 1989.
- ****Webster's Encyclopedia of World Religions*, Springfield, Inc. Staff Encyclopaedia Britannica Publishing House, 1999.
- Weiss, Dennis D., *Acts. People, Places and Events: An In-Depth Study*, Bloomington, CrossBooks, 2011.
- Wesley, John, *Explanatory notes upon the New Testament*, Vol. II, London, Thomas Cordeux, 1813.

- Wieseler, C., *Die Söhne Zebedäi Vettern des Herrn*, în „Theologische Studien und Kritiken”, Hamburg, Jahr XIII, nr. 1/1840, pp. 648-694.
- Wiles, Maurice F., Yarnold, E. J., *Studia Patristica*. Vol. XXXIV: *Historica, Biblica, Theologica et Philosophica*, Louvain, Peeters Publishers, 2001.
- Wilhelm, K., *Wissenschaft des Judentums im deutschen Sprachbereich*, Vol. 2, Tübingen, Mohr Siebeck, 1967.
- Willis, John T., *Yahweh and Moses in Conflict: The Role of Exodus 4:24-26 in the Book of Exodus*, Bern, Peter Lang Publishing House, 2010.
- Wills, Garry, *Font of Life: Ambrose, Augustine, and the Mystery of Baptism*, New York, Oxford University Press, 2012.
- Wilson, John, *The star of Bethlehem and the Magi from the East*, Edinburgh, William White and Co., 1857.
- Wilton South, E., *St. Luke: The Revised Version*, Cambridge, Cambridge University Press, 1928.
- Witherington, Ben, *The Acts of the Apostles: A Socio-Rhetorical Commentary*, Grand Rapids, Michigan, Eerdmans Publishing House, 2004.
- Wood, James, *A dictionary of the Holy Bible*, New York, Griffin and Rudd, 1813.
- Zevini, George, *Commentaire spirituel de L'Evangile de Jean*, Paris, Éditions du Cerf, 1996.
- Ziegler, Yael, *Promises to Keep: The Oath in Biblical Narrative*, Leiden, Brill Publishers, 2008.

Lucrări speciale:

- Aubert, Marie Josèphe, *Des Femmes diacres: un nouveau chemin pour l'Église*, Paris, Beauchesne, 1987.
- Baert, Barbara, Bieringer, R., Demasure, K., *Noli me tangere: Mary Magdalene - One Person, Many Images*, Leuven, Peeters Publishers, 2006.
- Bebe, Pauline, *Femeile și iudaismul. Dicționar*, traducere de Janina Ianoși, București, Editura Hasefer, 2002.
- Bellis, Alice Ogden, *Helpmates, Harlots, Heroes – Women's Stories in the Hebrew Bible*, Louisville, Kentucky, Westminster John Knox Press, 1994.
- Binz, Stephen J., *Women of the Torah: Matriarchs and Heroes of Israel*, Grand Rapids, Michigan, Brazos Press, 2011.
- Idem, *Women of the Gospels. Friends and Disciples of Jesus*, Grand Rapids, Michigan, Brazos Press, 2011.
- Bocian, Martin, Kraut, Ursula, Lenz, Iris, *Dicționar enciclopedic de personaje biblice*, Traducere în limba română de Gabriela Danțiș și Herta Spuhn, București, Editura Enciclopedică, 1996.
- Bondalici, Dumitru, *Enciclopedia marilor personalități din Vechiul și Noul Testament*, Sibiu, Editura Andreiana, 2010.
- Brenner, Athalya, *The Israelite Woman - Social Role and Literary Type in Biblical Narrative*, Sheffield, Jso Press, 1985.

Broc-Schmezer, Catherine, *Les figures féminines du Nouveau Testament dans l'oeuvre de Jean Chrysostome. Exégèse et pastorale*, Paris, Institut d'Etudes Augustiniennes, 2010.

Bronner, Leila Leah, *From Eve to Esther: Rabbinic Reconstructions of Biblical Women*, Louisville, Kentucky, Westminster John Knox Press, 1994.

Brown, Gwen, *The Virtuous Woman: According to Proverbs 31*, Garden City, New York, Master Press, 2007.

Brown, Raymond E., Fitzmyer, Joseph A., Donfried, Karl P., *Mary in the New Testament*, Philadelphia, Fortress Press, 1978.

Buell Sprague, William, *Women of the Old and New Testament: A Series of Portraits*, New York, D. Appleton & Company, 1850.

Büchman, Christina, Spiegel, Celina, *Out of the Garden - Women Writers of the Bible*, New York, Fawcett Columbine, 1995.

Cerrato, J. A., *Martha and Mary in the Commentaries of Hippolytus*, în *Studia Patristica*, Vol. XXXIV, Edited by Maurice Frank Wiles, Edward John Yarnold, Paul M. Parvis, Leuven, Peeters Publishers, 2001.

Chasidah, Yishai, *Encyclopedia of biblical personalities: anthologized from the Talmud, midrash, and rabbinic writings*, Brooklyn, New York, Shaar Press in conjunction with Mashabim/Mesorah Publications, 1994.

Chaves, Mark, *Ordaining Women: Culture and Conflict in Religious Organizations*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1999.

Cohick, Lynn, *Women in the World of the Earliest Christians: Illuminating Ancient Ways of Life*, Grand Rapids, Michigan, Baker Academic Press, 2009.

Constantinescu, Viorica S., Tercatin, Baruch, *Dicționar de personaje biblice și reprezentarea lor în arte*, București, Editura Hasefer, 2002.

Cox Miller, Patricia, *Women in Early Christianity: Translations from Greek Texts*, Washington DC, The Catholic University of America Press, 2005.

Daffner, Hugo, Thöny, Wilhelm, *Salome: ihre Gestalt in Geschichte und Kunst, Dichtung, bildende Kunst, Musik*, München, Hugo Schmidt, 1912.

Daum, Werner, *Die Königin von Saba: Kunst, Legende und Archäologie*, Stuttgart, Belser, 1988.

Deen, Edith, *All of the Women of the Bible*, New York, Harper & Row Publishers, 1955.

Dillon, Matthew, *Girls and Women in Classical Greek Religion*, New York, Routledge, 2002.

Dinu, Adrian, *Maica Domnului în teologia Sfinților Părinți*, Iași, Editura Doxologia, 2009.

Drucker, Malka, *Women and Judaism*, Westport, Connecticut, Praeger Publishing House, 2009.

Eisenberg, Ronald L., *Essential Figures in the Bible*, Lanham, Maryland, Jason Aronson Publishers, 2012.

Ernst, Allie M., *Martha from the Margins: The Authority of Martha in Early Christian Tradition*, Leiden, Brill Publishers, 2009.

Esler, Philip F., Piper, Ronald, *Lazarus, Mary And Martha: Social-Scientific Approaches to the Gospel of John*, Minneapolis, Fortress Press, 2009.

- Feinberg Vamosh, Miriam, *Femei în timpurile biblice*, București, Editura Societății Biblice Interconfesionale din România, 2009.
- Frymer-Kensky, Tikva Simone, *Reading the women of the Bible*, New York, Schocken Books, 2004.
- Getty-Sullivan, Mary Ann, *Women in the New Testament*, Collegeville, Minnesota, The Liturgical Press, 2001.
- Grenz, Stanley J., Muir Kjesbo, Denise, *Women in the Church: A Biblical Theology of Women in Ministry*, Downers Grove, Illinois, InterVarsity Press, 1995.
- Haag, Herbert, Soelle, Dorothee, Elliger, Katharina, *Great Couples of the Bible*, Minneapolis, Fortress Press, 2006.
- Hopko, Thomas, *Women and the priesthood*, New York, St. Vladimir's Seminary Press, 1999.
- Hourcade, Janine, *Les diaconesses dans l'Église d'hier... et de demain?*, Saint Maurice, Editions Saint-Augustin, 2001.
- Iouriev, Xénia, *L'Église et les femmes: vers une anthropologie trinitaire à la lumière de la théologie orthodoxe*, Lousanne, Éditions L'Age d'Homme, 2001.
- Jamar, C. H. T., *Marie, mère de Jésus, histoire de la très-sainte Vierge, d'après la sainte Écriture, les monuments de l'antiquité, les écrits des Pères et des théologiens*, Bruxelles, Victor Devaux, 1872.
- Kuyper, Abraham, *Women of the New Testament*, Grand Rapids, Michigan, Zondervan Publishers, 1962.
- Lockyer, Herbert, *All the Women of the Bible: The Life and Times of All the Women of the Bible*, Grand Rapids, Michigan, Zondervan Publishers, 1967.
- Maisch, Ingrid, *Mary Magdalene: the image of a woman through the centuries*, Collegeville, Minnesota, The Order of St. Benedict Press, 1998.
- Martimort, Aimé Georges, *Deaconesses: An Historical Study*, San Francisco, Ignatius Press, 1986.
- Meyers, Carol, *Discovering Eve: Ancient Israelite Women in Context*, New York, Oxford University Press, 1988.
- Neaga, Nicolae, *Personalități feminine în epoca Vechiului Testament*, în „Mitropolia Ardealului”, an IV, nr. 9-10/1959, pp. 658-691.
- Noble Macartney, Clarence Edward, *Great Women of the Bible*, Grand Rapids, Michigan, Kregel Publications, 1992.
- Noël Keller, Marie, *Priscilla and Aquila: Paul's Coworkers in Christ Jesus*, Collegeville, Minnesota, The Order of Saint Benedict, 2010.
- Oglice, Mia, *Femeile Bibliei. Un studiu biblic despre „femeile cu nume”*, Lugoj, Editura Cunoașterea Cuvântului, 2004.
- Peskowitz, Miriam, *Judaism Since Gender*, London, Routledge Publishers, 1997.
- Poorman Richards, Sue, Richards, Larry, *Every woman in the Bible*, Nashville, Tennessee, Thomas Nelson Publishing House, 1999.
- Price, Lynn F., *Every person in the New Testament. An Alphabetical Reference and Synopsis*, Springville, Utah, Cedar Fort, 2002.
- Sassoon, Isaac, *The Status of Women in Jewish Tradition*, New York, Cambridge University Press, 2011.
- Salisbury, Joyce E., *Encyclopedia of Women in the Ancient World*, Santa Barbara, California, ABC-CLIO Publishers, 2001.

Swidler, Leonard, *Biblical Affirmations of Woman*, Philadelphia, Pennsylvania, The Westminster Press, 1979.

Thompson, John L., *Writing the Wrongs: Women of the Old Testament among Biblical Commentators from Philo through the Reformation*, New York, Oxford University Press, 2001.

Tierney, Helen, *Women's Studies Encyclopedia: Q-Z*, Westport, Greenwood Press, 1999.

Tofană, Stelian, *Hristologie, sacramentalitate și mariologie în Ev. A IV-a, cu specială privire la episodul CANA (Ioan 2, 1-11)*, în „Studia Theologica Orthodoxa”, Cluj-Napoca, an VII, nr. 1-2/1999, pp. 53-70.

Idem, *Raportul dintre Înviere și Înălțare în episodul arătării lui Iisus înviat Mariei Magdalena (In. 20,11-18)- o perspectivă teologică ioaneică*, în Volumul *Omagiu Părintelui Prof. Univ. Dr. Ioan I. Ică, la împlinirea vârstei de 75 de ani, 1932-2007. 40 de ani de teologhisire*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea 2007, pp. 509-522.

Vander Velde, Frances, *Women of the Bible*, Grand Rapids, Michigan, Kregel Publications, 2000.

Witherington, Ben, *Women in the Earliest Churches*, Cambridge, Cambridge University Press, 1988.

Zăgrean, Ioan, Moisiu, Alexandru, *Hirotonia femeilor în contextul actual al dialogului ecumenist*, în „Mitropolia Ardealului”, an XXIV, nr. 4-6/1979, pp. 371-383.